

Stará, Lenka

[Soukupová, Helena. Svatá Anežka Česká: život a legenda]

Religio. 2016, vol. 24, iss. 2, pp. 242-244

ISSN 1210-3640 (print); ISSN 2336-4475 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/136410>

Access Date: 23. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

přesahuje úctyhodnou osmdesátku. Přinos knihy tak můžeme vidět hned v několika rovinách. V prvé řadě autorka přibližuje dosud nevydané nebo jen těžko dostupné prameny. Kniha může zároveň sloužit jako přehledová publikace o významných osobnostech náležejících do proudu apokalyptického myšlení. Pro začínající badatele pak bude inspirativní pečlivost, se kterou Cermanová sleduje dostupnost jednotlivých spisů v českých zemích, jejich šíření a vliv na různé myšlenkové koncepty. Tento postup se pochopitelně netýká výlučně apokalyptických myšlenek, je aplikovatelný na studium nejrůznějších sociálních či teologických konceptů. Celé dílo zastřešuje autorčina důsledná snaha zasadit husitské apokalyptické myšlení do širšího evropského rámce. Osobně považuji toto úsilí narušit častou tendenci české historiografie studovat husitství izolovaně za přínosné, byť je vykoupeno tím, že českému prostředí autorka věnuje, jak jsem již uvedl, jen přibližně polovinu knihy. Poznatky v knize uvedené jsou tím ovšem mnohem přesvědčivější a současně zajímavé i pro zahraniční badatele.

Za přínosné také považuji využití samotné optiky apokalyptického myšlení při analýze a komparaci spisů, což otevírá ve studiu husitství novou perspektivu, která může navíc nabídnout zajímavé otázky i antropologicky, politologicky nebo sociologicky zaměřeným badatelům, a inspirovat tak případně další výzkumy. Autorka vedle toho dobře využívá poznatků literárních věd, když sleduje narativní strategie autorů nebo rétorické vzorce. Také pojmy spojené s apokalyptickým myšlením jsou jasně vymezeny a užívány konzistentně.

Přesto se domnívám, že by knize neškodila větší snaha o vyvozování obecnějších závěrů, které by textu dodaly další intertextační rovinu a umožnily by těsněji propojit jednotlivé části knihy. To sice částečně vynahrazují již zmíněná obecná shrnutí na konci podkapitol, ale jednotlivé podkapitoly přece jen občas působí spíše jako samostatné části, což pravděpodobně souvisí i s jejich tematickou podobností s autorčinými dříve vydanými články. V důsledku toho se zároveň některé informace v knize opakují. Autorka také někdy použí-

vá potenciálně problematické pojmy, jako je například pojem hereze, heretické skupiny nebo sekty (např. s. 173-175, 186 a 245), které by si zasloužily vymezení a teoretické ukotvení.

Čechy na konci věků jsou nepochybně inspirativní a zajímavou publikací, která je ale určena především odborníkům. Nacházejí se zde totiž pro laiky nepřilíší čtivé pasáže obsahující dlouhé a strohé shrnutí pramenů i nepřeložené latinské citace. Celkově lze však říci, že autorčina rozsáhlá práce s prameny, poznatky, které tato kniha předkládá, i její vskutku impozantní záběr z ní činí zcela zásadní příspěvek k bádání o české reformaci. Tím se stává zajímavou jak pro zkušené odborníky, tak pro studenty historických oborů a neměla by chybět v žádné odborné knihovně.

VÍT MARŠA

Helena Soukupová, Svatá Anežka Česká: Život a legenda,

Praha: Vyšehrad 2015, 480 s.

ISBN 978-80-7429-471-6.

Helena Soukupová je známá historička umění, která se v 80. letech minulého století podrobně věnovala archeologickému průzkumu Anežského kláštera v Praze (v roce 2011 vyšlo nové vydání její monografie o stavebním vývoji tohoto kláštera). Tyto dva směry svého profesního života zúročila v publikaci *Svatá Anežka Česká: Život a legenda*, kterou vydalo nakladatelství Vyšehrad. Kniha Soukupové rozhodně není první publikací o Anežce České. Monografii o jejím životě a následné cestě k beatifikaci napsali v minulosti například Vlastimil Kybal, Jaroslav Polc či Josef Beran, za připomenutí stojí také publikace Jiříny Joachimové ze 40. let 20. století. Kritický rozbor Anežčiny legendy a čtyř dochovaných listů sv. Kláry z Assisi vydal ve 30. letech minulého století Jan Kapistrán Vyskočil. Publi-

kace Heleny Soukupové je nová především svým zaměřením na umění a ikonografii. Autorka předkládá čtenáři stovky fotografií, jejichž prostřednictvím je možné sledovat vývoj kultu svaté Anežky České zachycený v obrazech a dalších výtvarných památkách. Anežka na těchto zobrazeních vystupuje především jako zakladatelka a jako takovou ji autorka také vyzdvihuje s důrazem na fakta, která přinesl archeologický průzkum jejího kláštera.

Jak se dalo očekávat, první polovinu publikace věnuje autorka popisu Anežčina života od složitých poměrů v rodině jejího otce Přemysla Otakara I., Anežčiny rané výchovy v kláštřech přes politické nabídky sňatku, které skončily nezdarem, až po Anežčino rozhodnutí stát se řeholnicí. V této části Soukupová opakovaně dokazuje, že Anežka Česká byla nejčínorodější princeznou z rodu Přemyslovců: roku 1231 založila v Praze špitál, mužský a ženský klášter (první klášter klarisek na našem území), dopisovala si s Klárou z Assisi a s její duchovní podporou se snažila vyjednat u papežů schválení řehole založené na původních myšlenkách Františka z Assisi, které mladá princezna velmi ovlivnila. Do svého nově vybudovaného kláštera také vstoupila, stala se abatýší, ale posléze tuto funkci odmítla. Byla důvěrníci pražských Přemyslovců a měla velikou podporu svého bratra krále Václava I. i svého synovce krále Přemysla Otakara II., jenž souhlasil se založením královského pohřebiště Přemyslovců ve svatyni Spasitele právě u Anežčina kláštera, těšícího se všeobecné rodinné přízni (s. 163). Anežka se také podílela na založení špitálního řádu křižovníků s červenou hvězdou. Autorka jeho raný vývoj sleduje jen do roku 1292, kdy měl řád po různých peripetiích stabilní sídlo špitálu u starého Juditina mostu v Praze, rozšířil se do Polska a nesl „trvalé plody“ (s. 157). Jistě by si v knize zasloužil více prostoru, na druhou stranu byl jen vedlejším produktem Anežčina úsilí o osamostatnění špitálu a jeho podrobná historie by vydala na samostatnou publikaci.

Ve druhé polovině publikace Soukupová plynule přechází k Anežčino „druhému životu“, totiž legendě, která stála na počátku její cesty ke svatořečení. Z badatelského

hlediska je nejcněnější kapitola, kde srovnává jednotlivé verze legendy a v níž obhájuje svůj názor na dataci vzniku původní legendy bezprostředně po Anežčíně smrti roku 1282 (s. 216-217). Soukupová odmítá, že by první legenda vznikla až na popud královny Elišky Přemyslovny, žadatelky o Anežčino kanonizaci, zhruba v letech 1318-1328. Autorka dále sleduje vývoj Anežčina kultu v průběhu renesance a baroka, kdy upadala a opět se obnovovala obsazenost Anežského kláštera v závislosti na politické a náboženské situaci v zemi. Vývoj kultu podle autorky názorně dokládají stavební úpravy samotného konventu. Vedle toho ale Soukupová rekonstruuje Anežčino cestu k papežskému uznání také jako chronologicky uspořádanou sérii záznamů v kronikách, překladů legendy, archeologických nálezů a uměleckých památek, přičemž nejjasnější je vidět vývoj svatoanežského kultu na obrazech. Nejstarší vyobrazení prezentují Anežku jako prostou řeholnici, později jako princeznu s korunou na hlavě, která drží model založeného kostela. V 15. století se přidává vyobrazení Anežky jako ošetřovatelky nemocných a jako patronky české země s věvodskou korunou na hlavě. V baroku se rozvíjí nová témata – její znázornění ve vznešeném hermelínovém pláští či s berlí abatýše (kterou být nechtěla), s anđelem, s beránkem nebo s lilí v ruce. Tyto Anežčiny atributy známe i z moderních vyobrazení. V závěru se Soukupová dostává do 19. století, kde nemůže opomenout snahy o uznání Anežky za blahoslavenou, které bylo prosazováno především křižovníckým řádem a následně potvrzeno v roce 1874. Nezapomíná ani na autory a umělce 20. století, kteří se Anežce České věnovali.

Poslední kapitola o svatořečení je oslavnou ódou na události v listopadu 1989, kdy byla Anežka Česká v Římě prohlášena za svatou. Autorka dává do spojitosti dávné proctví o Anežce předpovídající šťastné období národa, její svatořečení a politické události 17. listopadu 1989 (s. 371), což vzhledem k předchozím více než třem stům stranám knihy, na nichž se autorka snaží o historickou a srovnávací práci, nepůsobí příliš vyrovnaně. Tato kapitola tedy přináší spíše věrné zachycení tehdejší náboženské nálady, která byla ovlivněna politickým re-

žimem, než objektivní popis historické události. V této souvislosti je také dobré připomenout, že kniha byla vydána k pětadvacátému výročí Anežčina svatořečení.

Jak jsem již předslala na začátku této recenze, Anežka Česká byla podle Soukupové mnohem aktivnější jako princezna zakladatelka než jako řeholnice. Soukupová v této souvislosti ukazuje, do jaké míry zakryly snahy o svatořečení Anežčinu osobnost a povahu; tu se pak snaží zachytit skrze Anežčino největší dílo, klášter Na Františku, který byl důležitý pro rodinnou politiku i pro náboženský život františkánů na našem území a který autorka považuje za nejsrozmělnější doklad Anežčiny myšlenek a životního postoje. Ve srovnání s obrovským Anežčiny úsilím o výstavbu tohoto dvojklátera a jeho důstojné vybavení drahými bohoslužebnými předměty pak ostře vystupuje popis jeho dalšího historického vývoje, kdy klášteru v roce 1888 dokonce hrozilo zbourání (s. 327-330) a i při jeho následné památkové záchraně se napáchalo mnoho nenávratných škod (s. 349-352).

Celá kniha je důkazem autorčina dlouholetého zájmu o postavu Anežky České. Místa je zatížená subjektivismem a přílišným nadšením pro téma, přesto se jedná o kvalitní přehledovou publikaci s propracovaným poznámkovým aparátem, určenou pro široký okruh čtenářů. Kniha je obohacena stovkami fotografií, které přibližují jak samotný Anežský klášter, tak i vývoj svatoanežského kultu. Srovnává a shrnuje výsledky dosavadního výzkumu historických textů i uměleckých památek spojených se světicí a rozhodně by neměla minout nikoho, kdo se zajímá o Anežku Českou a s ní spojené počátky františkánského hnutí v Čechách.

LENKA STARÁ

Jan Malura, *Meditace a modlitba v literatuře raného novověku,*

Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě 2015, 278 s.

ISBN 978-80-7464-698-0.

Jan Malura napsal v kontextu české historiografie pozoruhodnou knihu na téma, které u nás bylo doposud zkoumáno jen málo. Kniha je o to zajímavější, že autor přistupoval k pojednávané látce, tj. náboženské vzdělávací literatuře z let 1550-1750, prostřednictvím literárněvědní i kulturněhistorické perspektivy. Díky tomu se mohl dotknout typologických i funkcionálních aspektů, jinými slovy zaměřit se zároveň na systematicky sledovaných děl i na jejich účel a recepci. To zcela odpovídá současnému přístupu ve vyspělých historiografiích a nic na tom nemění ani skutečnost, že se – navzdory ohlášenému syntetickému charakteru knihy – jedná s ohledem na rozsah a dosah studovaných pramenů i literatury spíše o sondu do specifické části literárního spektra českých zemí 17. a 18. století.

První část knihy je věnována literárněvědnímu zkoumání barokních modliteb jako textového typu. Malura mimo jiné přihlíží k otázce autorů a jejich práce s texty (kompilace, vzory, intertextualita) a k autorským strategiím s ohledem na citování autorit. Jeho pozornosti neunikly ani rétorické figury, které podle předložené analýzy zahrnují především invokaci, epiteton, exklamaci, opakování či řetězení opozit, to vše za účelem dosažení pro baroko typické expresivnosti a emotivnosti. Stručný a na první pohled nenápadný přehled dějin modliteb jako žánru představuje podstatně novum, neboť v něm autor zohlednil modlitební knihy katolické, luteránské, utrakvistické i ty náležející do produkce Jednoty bratrské. Přes veškerou selektivnost jde o důležitý příspěvek, protože podobný „multikonfesijní“ přístup u nás doposud nebyl uplatněn, a i v německé historiografii je stále vzácný. Kapitola, která ukazuje zejména typologickou rozma-